Hősök, mondák, regények

(Ebben a fejezetben az irodalmi művek mellett foglalkozni fogtok a reklám, a stressz és a függőségek kérdéseivel is, és szó lesz az igenevekről, határozószókról, viszonyszókról is.)

Zalán futása (Részlet Anonymus Gesta Hungarorumából)

Zalán vezér a görögök és bolgárok segédcsapataival együtt elindult Titelről, és övéi biztatására is dühösen Árpád vezér ellen lovagolt. S mialatt a két sereg egymás közelében éjszakázott, egyik sem mert aludni egész éjjel, hanem felnyergelt lovukat kézen tartva virrasztottak. Reggel pedig, még hajnal előtt, mind a két fél készült a csatára. Árpád vezér, akinek a mindenég Istene volt a segítője, felövezte fegyvereit, felállította a csatarendet, aztán könnyhullatva imádkozott Istenhez, majd imigyen tüzelte vitézeit: „Szittyák,[1] kik a bolgárok dölyféből Hung várától hungárus[2] nevet kaptátok, a görögöktől való félelem miatt ne feledkezzetek meg kardotokról, és el ne veszítsétek jó hírneveteket. Hanem serényen és vitézül harcoljatok a görögök és bolgárok ellen, akik a mi asszonyainkhoz hasonlítanak, és úgy féljünk a görögök sokaságától, mint az asszonyokétól." Ennek hallatára vitézei nagyon felbuzdultak. Tas fia Lél megfújta a kürtjét, Bogát fia Bulcsú meg felemelte a zászlaját, s az első hadsorban indultak ütközetbe a görögök ellen. Erre harcba elegyedett a két ellenséges csatarend, és kezdtek hevesen vívni egymással. S amikor Árpád vezérnek egész serege viadalra kelt a görögök ellen, igen sokan elestek a görögök és bolgárok közül. A fent említett Zalán vezér pedig, amint látta, hogy övéi alulmaradnak a küzdelemben, futásnak eredt, s hogy életét megmentse, Bolgárfejérvárba[3] sietett. A görögök meg bolgárok a magyaroktól való rettegésükben eszüket vesztve elfelejtették, hogy melyik úton jöttek, s midőn életüket mentve futásnak eredtek, a Tiszát kicsiny folyónak vélve, át akartak úszni rajta. De mivel ekkora félelem és rémület szállotta meg őket, a magyaroktól való rettegésükben majdnem mindnyájan a Tisza vizébe vesztek. *(Pais Dezső fordítása)*

Magyarázatok:

1. Szittyák (görögösen szküthák) nevezték az ó- és középkor krónikásai azokat a különböző származású népeket, melyek az Aral-tó, Kaszpi-tenger, Volga, Don, Fekete-tenger vidékein laktak az Al-Dunáig. E gyűjtőnév alá foglalták a hunokat és magyarokat is.
2. A magyarok deák nevének: hungarus, csak szójátékszerű származtatása.
3. A későbbi Nándorfehérvár, szláv nevén Belgrád.

Könyvtári munka. Olvasd át a *Zalán futása* című mondához kapcsolódó kérdéseket, majd tanulmányozd a válasz kereséséhez használható kézikönyvek listáját! Ha a felsorolt könyvek nincsenek meg a könyvtárban, egészítsd ki a címjegyzéket olyanokkal, amelyeket megtaláltál!

a) Mielőtt válaszolnál, írd be a kérdések melletti négyzetekbe annak a könyvnek a betűjelét, amelyben keresni fogod a választ!

b) Válaszolj a kérdésekre!

1. Mely híres magyar költő írt eposzt *Zalán futása* címmel? ☐
2. Anonymus művének műfaja gesta. Mit jelent a szó? ☐
3. Milyen viszonyban álltak egymással a bolgárok és a görögök? ☐
4. Honnan ered valójában a hungárus népnév? ☐

Felhasználható könyvek:

A) Székely György (főszerkesztő): *Magyarország története. I.* Akadémiai Kiadó, 1984.
B) Király István (főszerkesztő): *Világirodalmi lexikon 3.* Akadémiai Kiadó, 1975.
C) Csató Tamás és mások: *Egyetemes történelmi kronológia.* Tankönyvkiadó, 1984.
D) *Képes politikai és gazdasági világatlasz.* Kartographiai Vállalat, 1974.

Szorgalmi feladat szörfözőknek
Milyen szobor emlékeztet a csatára ma Tiszaalpár templomdombján?
szote.u-szeged.hu/in1st/rosa/honfeml/arpadok.htm

GONDOLKODÓ

1. Kincskeresés. Balázs kincskeresés közben régi papírtekercset talált. Az egerek már imittamott megrágták, de azért el tudta olvasni az épen maradt részeket. Te is olvasd el, és egészítsd ki!

„Az e___éle kincsek érdekelnek igazán! Se___i___en körülmények között sem mondanék le róla. A___i áldozatot hozunk, ame___i kell! Se___féle akadálya nem lehet a dolognak. Se___e___i pénzt nem sajnálok ezekért a képekért, se___i és se___i nem állhat utamba!”

2. Válogatás. Péter és Pál levelezgetnek a számítógépen.

Péter: *Nem meséltem még arról, hogy milyen csúnyán beszélt egymással Dani meg Bandi. Te nem voltál ott, azon az órán, amikor ez történt. Ugyanolyan durván beszélt, mint múltkor az a csavargó.*

Pál: *Hányadik órán történt? Még senkinek nem mondtam, hogy orvoshoz kellett mennem. Délután átmegyek hozzád, te otthon leszel? Senkinek sincs olyan pontos óravázlata, mint a tied. Lemásolhatom?*

Húzd alá a levelekben a névmásokat, majd helyezd el őket a táblázat megfelelő oszlopába!

	Péter	Pál
személyes névmás		
kölcsönös névmás		
visszaható névmás		
birtokos névmás		
mutató névmás		
általános névmás		

3. Hibakeresés. Péter miközben az alábbi tankönyvszöveget tanulta, észrevett néhány hibát. Meglepődve vette észre, hogy a javított betűk összeolvasásából értelmes szó kerekedik. Vajon te megtalálod a hibákat?

„Daidalosz ezalatt ráébredt, hogy Minosz király a rabszolgájának teginti őt, nem engedi, hogy hajóra szálljon, és visszatépjen hazájába. Sokáig tűnődött, hogy is szabadulhatnának meg rabságukból fiával, Ikarosszal. Megfigyelte a madarakat, és elleste repülesük titkát. Tollakat gyűjtött, gondosan egymáshoz illeszdette, fonallal összekötözte, és viasszal egymáshoz erősítette őket. Alkotmányát áramvonalasra hajlította, hogy hasonlítson a sások és sirályok szárnyaihoz. Elkészítette ennek kicsinyített mását is Ikarosznak.”

A megfejtés: _____

Nézz utána, ma miről híres ez a hely!

_____

_____

Drámajáték

1. Alakítsuk kis színdarabbá a *Zalán futása* című mondát! Osszátok fel egymás között a szerepeket!

Zalán vezér
Marica (Zalán felesége)
Simeon (bolgár kapitány)
Leo (görög hadnagy)
Árpád
Lél vezér
Bulcsú vezér
Piroska (Bulcsú lánya)
Mesélő

2. Nézzük, milyen jelenetekből állhat össze az előadás!

1. jelenet (helyszín: a csata előestéjén a bolgár táborban)
Zalán: Halljam, Simeon, mit tapasztaltak az előörsök! Messze van-e még a magyarok táborhelye?
Simeon: Már alig néhány nyíllövésnyire, uram. Ez az ember saját szemével látta őket.
Leo: A folyó mellett táboroznak, uram. Lehetnek vagy háromezren.
(…)
2. jelenet (helyszín: a magyar sereg táborában, éjszaka)
Piroska: Hosszú ez az éjszaka, édesapám. Sosem féltettelek még ennyire, egyik csata előtt sem.
Bulcsú: Ne félj, Piroskám, elbánunk mi ezzel a bolgár népséggel! Te azonban ne időzz itt tovább, indulj még virradat előtt az asszonyok után!
(…)
3. jelenet (helyszín: magyar tábor, pirkadatkor)
Árpád: Kedves jó szkíta népem! Mielőtt harcba indulnánk, vitassuk meg a haditervet! Lél vezér, ismertesd a csapatok feladatát!
Lél: Elsőként a balszárny indul meg, és a bolgárok háta mögé kerül.
(…)
4. jelenet (helyszín: a csatatéren, Árpád Zalánnal, Bulcsú Simeonnal, Lél Leóval küzd)
Árpád: Gyávák! Harcolni akartok, vagy csak úgy tesztek, mintha küzdenétek?
Zalán: Átkozott pogány! Ne a szád járjon, hanem a karod, mert rögtön kettéhasítlak!
(…)
5. jelenet (helyszín: a vereség után a bolgár táborban)
Marica: Drága uram, jó hitvesem, hogy szerezted ezt a súlyos sebesülést?
Zalán: Hagyd most a sebeimet, pakolj, csomagolj! Menekülnünk kell, ha nem indulunk el fertályórán belül, ideérnek a magyarok, s akkor végünk!
(…)
6. jelenet (helyszín: a Tisza-parton)
Árpád: Úgy, hát itt akartak átkelni a gaz bolgárok!
Bulcsú: Itt uram, azt hitték, sekélyebb a víz, s átgázolhatnak rajta.
(…)

3. Ha megkaptad vagy kiválasztottad a szerepedet, gondold végig, milyen személyt kell a játékban megjelenítened!

a) Milyen legyen a külseje, ruházata, megjelenése?
b) Milyen legyen a modora, beszédstílusa, esetleg a kiejtése, tájszólása?
c) Milyen hátsó gondolatai, szándékai vannak? Hogy viszonyul a többi szereplőhöz?
d) Milyen jellem legyen? Fogalmazd meg először szavakban, s azután ez fejeződjön ki tetteiben, viselkedésében!

4. Keresd meg azt a jelenetet, amelyben szerepelsz, és folytassátok szereplőtársaiddal együtt a párbeszédet! A fontosabb fordulatokat írjátok meg előre, a többit rögtönözhetitek!

Szorgalmi feladat szörfözőknek
Melyik az a női név, melyet első előfordulása, a *Zalán futása* című eposz még férfinévként alkalmaz?
nextra.ro/internetto/RMSz/1998/jul/jul1112.html

GONDOLKODÓ

1. Igenevek. Jankáék levelet kaptak Kati nagymamától. A nagyi szomorú dolgokról ír, betegségről, szanatóriumról, Jankának mégis valami furcsa dolgon akadt meg a szeme.

„Szomorúan kell tudatni veletek, hogy azért nem sikerült eljutni hozzátok, mert beteg lettem. Hiba volna azt gondolni, hogy ez rajtam múlik, meg kell várni, mit mond az orvos, szabad-e utazni hozzátok.”

Janka azt gondolta, valóban beteg lehet a nagyi, hiszen mindig választékosan, pontosan fogalmaz. E levélben azonban elfelejtett személyragokat fűzni a **főnévi igenevek**hez. Nyomban tollat ragadott, levelet írt.

„Drága Kati nagyi!

Nagyon aggódom érted, Anyuéktól hallom, hogy egyelőre tilos elhagynod a szanatóriumot. Tudom, hogy a betegnek alkalmazkodnia kell az orvosok utasításaihoz, tehát nem szabad sürgetned a hazatérést sem. Nekem sem helyes türelmetlenkednem, ezért megbeszéltük, hogy vasárnap meglátogatunk téged.

Szeretettel ölel

Janka”

Fogalmazd újra a nagymama levelét! Tedd ki a személyragokat!

2. Kétértelmű – egyértelmű. Szüntesd meg a következő mondatok kettős értelmét, azaz tedd egyértelművé őket!

Jankának meg kell írni a levelet.

Ezt neki kell odaadni.

Azt az ajándékot neki kell megvenni.

Pálnak kell átadnia a levelet.

Pistinek kell felkötnie a nyakkendőt.

Mikszáth Kálmán: Ajnácskő

Rimaszombat közelében két várrom van, egyik Fülek felé, másik a kies Gortva-völgyben. Ajnácskő az, Várgede emez.

Mindkét vár eredetét nehéz kutatni. – A történelem alig mond róluk valamit, mert szerepük úgyszólván korábbi, mint maga a történelem.

Csapjuk el hát a történelmi adatok száraz könyvét, s kérdezzük meg a regétől. Annak szabad tudni mindent.

Ezer év előtt volt... Az ország meg volt hódítva teljesen. Még imitt-amott tartotta magát egy-egy lézengő csapat a Zalán embereiből. De az már csak olyan foghegyre való volt.

A honfoglalási csaták lezajlása után most azután következett az ország felosztása a vezérek, alvezérek és katonák közt. Volt föld elég, nem kellett fösvénykedni!

E tájra Huba vezér indult a maga népével, s útközben osztogatá a javadalmakat. Ez a szép völgy azé, ez meg ott amazé. Nem sokat méricskélt lánccal, de még mappát se csináltak a birtokosok. A vezér szava volt a telekkönyv.

Ez osztozkodó pályázásban részt vett az egész törzs ipastól, fiastól, asszonyostól, leányostól. Ott volt Huba vezér gyönyörű leánykája, a tegezes Hajnácska is.

Legelőször értek a Gortva-völgyi bűvös forráshoz, mely fölött egy vár emelkedett. Elkezdték ostromolni, s csakhamar sikerült bevenni, kivált Gedő hadnagy vitézségének miatta.

– Tied a vár s a környék – mondá Huba vezér – ameddig naplementéig érünk, mind tied legyen a vidék.

Azonban nem kellett sokat menniök, midőn elibök bukkant egy völgymederből kiemelkedő sziklacsúcson egy gyönyörű tündérvár.

– Oh be szép, be szép! – kiáltott fel Hajnácska. – Apám, add nekem ezt a várat, ha bevesszük.

– Nem lehet – mondá Huba –, a vár a Gedőé lesz, neki ígértem.

Erre Gedő is könyörögni kezdett, hogy elég neki a másik vár, csak adja ezt oda a leányának, ha olyan nagyon megnyerte a tetszését.

– Nem szegem meg a szavamat – szólt a vezér –, ám jól van, legyen Hajnácska leányomé a vár, de akkor a leányom a tied.

Így keltek össze Gedő és Hajnácska, s sokáig éltek boldogul a két szomszéd várban, melyet „Gedő” és „Hajnácskő” várnak említenek sokáig a krónikák.

A mohácsi vész idején Balassa Menyhért birtokában találjuk Ajnácskőt, 1604-ben Rédey Ferenc volt az ura, majd Széchy György, 1645-ben török kézre jutott. Thököly leveretése után az onnan kitakarodni kénytelen Hasszán bég felgyújtotta, hogyha az övé nem lehet, ne legyen soha többé senkié. Azóta aztán omlik, romlik, minden évben kisebb a rom, csak a szép kőszírt ugynolyan ma is, mint aminőnek a szép Hajnácska látta ezer esztendő előtt.

Könyvtári munka. Olvasd át az *Ajnácskő* című mondához kapcsolódó kérdéseket, majd tanulmányozd a válasz kereséséhez használható kézikönyvek listáját! Ha a felsorolt könyvek nincsenek meg a könyvtárban, egészítsd ki a címjegyzéket olyanokkal, amelyeket megtaláltál!

a) Mielőtt válaszolnál, írd be a kérdések melletti négyzetekbe annak a könyvnek a betűjelét, amelyben keresni fogod a választ!

b) Válaszolj a kérdésekre!

1. Fejtsd meg a „mappa”, az „ipa” és a „tegez” szó jelentését! ☐
2. Mely nagy magyar költő írt eposzt *Két szomszédvár* címmel? ☐
3. Mikszáth Kálmán gyakran és szívesen írt az északi országrészről. Miért? ☐
4. Milyen békekötés során jutott török kézre a vár 1645-ben? ☐
5. Ki volt Thököly Imre? ☐

Felhasználható könyvek:

A) Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések szótára.* Akadémiai Kiadó, 2004.
B) Pusztai Ferenc (főszerkesztő): *Magyar értelmező kéziszótár.* Akadémiai Kiadó, 2006.
C) Standovárné Gárdonyi Vera: *Mikszáthtól – Mikszáthról.* Tankönyvkiadó, 1976.
D) Klaniczay Tibor (szerkesztő): *A magyar irodalom története.* Akadémiai Kiadó, 1964.
E) Pach Zsigmond Pál (főszerkesztő): *Magyarország története. 1526–1686.* Akadémiai Kiadó, 1985.

Szorgalmi feladat szörfözőknek
Budapestre vagy Pest-Budára költözött-e Mikszáth, amikor fővárosi lett?
mek.oszk.hu/porta/szint/tarsad/irodtud/magyarir/html/index.htm

GONDOLKODÓ

1. A melléknévi igenév igen különös szófaj: ha azt mondjuk „látok egy folyót”, abban a főnév a „folyó”, ha azt mondjuk „folyó bor kapható”, abban melléknévi igenév.

Írj mondatpárokat az alábbi szavakkal:

dőlt (ige) – *dőlt* (befejezett melléknévi igenév)

_____

_____

lobogó (főnév) – *lobogó* (folyamatos melléknévi igenév)

_____

_____

párolt (ige) – *párolt* (befejezett melléknévi igenév)

_____

_____

A **határozói igenevek** a mondatban mindig határozók, leggyakrabban mód- és állapothatározók.

Például: *Kézen fogva* közeledtek. Az ebédre *várva* beszélgetni kezdtünk.

2. Ha te dönthetsz... Míg nem vagy nagykorú, addig bizonyos dolgokban szüleid döntenek helyetted, azonban vannak olyanok is, melyekben tiéd a döntés joga. (A legjobb persze az, ha mindent megbeszéltek.) Jelöld + jellel, amikor te döntesz! Beszéljétek meg, ki mit jelölt!

____ a ruhák, amelyeket reggel felveszel

____ a hajviseleted

____ programok iskola után

____ a zene, amit hallgatsz

____ az étel, amit megeszel

____ ahogy viselkedsz nyilvános helyen

____ eldönteni, hogy hazudj vagy igazat mondj, ha valamit rosszul csináltál

____ a tévéműsor, amit nézel

____ a sport, amit játszol

3. Ha nem te dönthetsz... Foglald össze pontokba szedve, hogy mely dolgokban döntenek helyetted szüleid vagy tanáraid! Beszéljétek meg, ki mit írt!

_____

_____

_____